

Epidemiologische notities

Ontleend aan (1980) *Epidemiologisch Bulletin* 15, nr. 6

DR. J. HUISMAN

Vijftien jaar peilstationonderzoek – vijftien jaargangen *Epidemiologisch Bulletin*

Al vijftien jaar hebben de Rotterdamse peilstations hun gegevens opgegeven aan de afdeling Infectieziekten en Hygiëne van de Rotterdamse G.G. en G.D. en al even lang brengt het hoofd van deze afdeling hierover (en over andere gegevens) verslag uit in het *Epidemiologisch Bulletin*. Bij gebrek aan een officiële feestrede-naar waagt de auteur zich aan een korte terugblik.

Een eresaluut

In de eerste plaats past een eresaluut aan de collegae – sommige al vanaf het begin – die op vrijwillige basis ons een aantal gegevens verstrekken over infectieziekten. Uitsluitend dankzij hun enthousiaste medewerking was het mogelijk – en zal het in de toekomst naar wij hopen mogelijk blijven – een reeks belangrijke gegevens over alledaagse infectieziekten te verzamelen. Op deze bladzijde zijn de namen afgedrukt van de huisartsen en dermatologen die thans aan het peilstationonderzoek hun gewaardeerde medewerking verlenen.

Wezenlijke veranderingen

Is er in die vijftien jaren veel veranderd op het gebied van de besmettelijke ziekten? Zonder dit nu al te gedetailleerd te willen analyseren geloof ik uw verslaggever dat zich inderdaad wezenlijke wijzigingen hebben voorgedaan. Een paar voorbeelden!

Mazelen

Love is like the measles: we all have to go through it.

Jerome K. Jerome

De vaccinatie tegen mazelen is in de periode 1965-1980 op gang gekomen en heeft de waarheid van bovengenoemd citaat achterhaald. Mazelen is thans een relatief zeldzame ziekte geworden dankzij een voortreffelijk vaccin en de hoge acceptatiegraad van de zuigelingenvaccinatie in het algemeen. Als goe-

Huidige deelnemers aan het peilstationproject

Huisartsen

E. B. van Asch
P. H. M. Bender*
G. L. Bovenberg*
R. Calado
E. v.d. Does*
G. Dorrenboom*
A. H. van Dijk*
A. M. Fontein*
D. de Heer*
H. R. Hefting*
A. Hofmans*
J. C. W. Hoogstraaten*
B. D. Hoornstra*
H. F. A. M. Kloppenburg*
M. de Koomen
H. Ferguson
H. J. Niemantsverdriet
F. Rademaker
F. L. Reynders
A. C. P. M. Roels
C. N. Roos
J. M. W. Scheltema
F. Spieker
W. A. Treurniet*
H. Vorwerk

Dermatologen

A. Bijdenkerk*
E. G. P. Consten*
A. P. Dnajadiningrad*
Mw. C. J. H. Dommering-Schellingerhout*
H. J. J. Fokkens
Dr. W. F. Germeraad*
Mw. H. Jongendijk
Dr. J. H. Kraak
Dr. F. J. Noordhoek
F. J. Prins
T. G. Tan

*Deelnemers sinds het begin van het project

de bijkomstigheid zijn dan ook de complicaties van mazelen van de zijde van de oren, de longen, maar vooral van het zenuwstelsel zeldzaam geworden. Ook het zeldzame S.S.P.E. (= subsclerose-rende panencephalitis) neemt (in Nederland) in frequentie af.

Pokken

Untill he gets over smallpox, parents do not count their child their own.

Indiaas spreekwoord

Het hoogtepunt van de afgelopen periode was de mondiale eradicatie van variola, een feit dat in de jaarvergadering van de WHO in 1980 officieel werd bevestigd. Nadat in 1976 reeds de Inentingswet 1939 – die de vaccinatie tegen pokken van de zuigeling regelde – was ingetrokken, verviel ook meer en meer de noodzaak voor vaccinatie tegen pokken ten behoeve van het internationale reizigersverkeer. Met de drastische beperking van het aantal pokkenvaccinaties verdwenen ook de – vooral na primovaccinaties optredende – complicaties ervan.

Tuberculose

I would like to remind those responsible for the treatment of tuberculosis that Keats wrote his best poems while dying of the disease. In my opinion he should never have done so under influence of modern therapy.

A.M. Walter

Zelfs de grootste optimist had in 1965 niet kunnen voorspellen dat het aantal gevallen van tuberculose in 1979 in Nederland beneden de 2000 zou komen te liggen en dat deze daling zich nog steeds voortzet. Tuberculose is nu (bijna) een „gewone” acute infectieziekte geworden, die uitstekend te genezen is, niet invaliderend is en – onder invloed van de moderne therapie – niet meer of nauwelijks recideert.

Dezelfde optimist zou het eveneens voor onmogelijk hebben gehouden dat in de medische tuchtrechtspraak in 1979 een arts werd vrijgesproken omdat hij de diagnose tuberculose had miskend. De motivering was dat tuberculose zo zeldzaam is geworden dat het miskennen ervan de (gemiddelde) huisarts niet kwalijk kon worden genomen. Naarmate het percentage Mantoux-negatieven in Nederland toeneemt, wordt evenwel de kans op explosies van tuberculose alleen maar groter. De aandacht op deze ziekte gevestigd houden is één van de toekomstige doelstellingen van ons *Bulletin*.

Geslachtsziekten

*De dood heeft hier een beurt gekregen,
Door Bacchus blind, door Venus lam,
Een held zo dapper, als zijn degen,
Die nimmer uit de scheede (!) kwam.*

*Grafschrift op een officier**

De verslagperiode 1965-1980 werd gekenmerkt door een forse toename van het aantal door seksueel verkeer overdraagbare (infectie)ziekten. Inderdaad is gonorrhoe – sedert 1 januari 1976 aangifteplichtig – de meest frequent gerapporteerde infectieziekte in Nederland. Evenals in overig West-Europa en in de Verenigde Staten lijkt het alsof er een verminderde toename van geslachtsziekten plaats vindt. De aandacht richt zich thans meer op „niet-specifieke” infecties van de tractus genitalis, zoals Chlamydia-infecties en infecties door ureoplasma.

Steeds meer is komen vast te staan dat hepatitis B door promiscue homo- of heteroseksueel gedrag frequent wordt overgedragen.

Veel aandacht zal in de toekomst aan deze seksueel overgedragen ziekten moeten worden geschonken.

Varicella-zoster

Een ander opmerkelijk resultaat van het peilstationproject is het inzamelen van bloed van reconvalescenten van Herpes Zoster. Dit bloed vormt de grondstof voor de productie van varicella-zoster immunoglobuline (VAZIG). Dit produkt is in staat – mits tijdig toegediend – het klinisch manifest worden van varicella bij kinderen voor wie het doormaken van deze alledaagse infectieziekte een ernstige bedreiging voor het leven vormt, te voorkomen. Het betreft vrijwel altijd kinderen met leukemie of kinderen die door andere aandoeningen onder immunosuppressieve therapie staan. Sedert kort zamelt de G.G. & G.D. van Amsterdam bloed voor dit doel in. Het is op deze wijze gelukt de gehele Nederlandse behoefte aan VAZIG (tot dusverre) te dekken, terwijl af en toe ook ampullen VAZIG aan patiëntjes in ons omringende landen ter beschikking kunnen worden gesteld. Wij zijn daarmee – voor zover ons bekend – de enigen in West-Europa die door inzameling van bloed van patiënten, gemeld door de huisartsen, een voldoende aanvoer van dit schaarse produkt kunnen (helpen) verzorgen!

*Uit: J. van Lennep. Het boek der opschriften. Sijthof, Leiden, z.j.

De toekomst...

Men doet verstandig niet te ver in de toekomst vooruit te zien. Dat ons echter wezenlijke veranderingen op het gebied van de infectieziektenbestrijding te wachten staan, is wel zeker. Vaccins tegen hepatitis B, tegen rabies en tegen caries staan voor de deur, om over andere ontwikkelingen op het gebied van vaccinproductie maar te zwijgen.

Wat ook de toekomst brengen moge, „ons” Rotterdamse peilstationonderzoek – mogelijk gemaakt door de Rotterdamse huisartsen – zal steeds een waardevolle ondersteuning van het te volgen beleid blijven.

... en het verleden

Man sichert sich die Zukunft wenn man die Vergangenheit ehrt.

Keizerin Augusta

Het leek uw verslaggever aardig u een korte bloemlezing aan te bieden uit de afgelopen vijftien jaargangen van het *Bulletin*.

Enterovirus surveillance-onderzoek (1965)

Gedurende de periode maart en april van het verslagjaar werden in totaal zeventig faecesmonsters voor dit doel virologisch nagezien. De monsters waren afkomstig uit de crèche die in het vorige *Bulletin* werd beschreven. In maart werd eenmaal een Adenovirus en in april tweemaal een Adenovirus gevonden (per maand werden achtentwintig monsters nagezien). In de overeenkomstige maanden van 1964 werd gevonden: maart 1964 tweemaal Adenovirus en in april 1964 tweemaal Adenovirus en tweemaal Poliovirus, type I. Ook voor de afgesloten verslagperiode kan worden gezegd dat de enterovirus-circulatie – voor zover althans af te lezen uit het verrichte onderzoek – zich op een laag niveau bewoog.

Behandeling tyfusdragers (1966)

In de literatuur verschijnen op gezette tijden hoopvolle berichten waaruit moet blijken dat met name voor dragers van *S. typhi* en *S. paratyphi B* betere mogelijkheden zijn ontdekt. Zo zou ampicilline gunstig effect op het dragerschap hebben.

Na verkregen toestemming van de betrokken huisartsen hebben wij een aantal kiemuitscheiders – zoals deze bij de gemeentelijke Geneeskundige en Gezondheidsdienst bekend zijn – geselecteerd om met een langdurige kuur met

ampicilline te trachten deze patiënten van hun dragerschap te verlossen. Voorwaarde voor een dergelijke ambulante behandeling is de mogelijkheid van orale toediening van het preparaat daar een parenterale toediening het uitvoerende apparaat van de dienst te zeer zou belasten. De patiënten kregen gedurende éénendertig dagen één gram ampicilline per dag.

De proef werd genomen bij vijf tyfuskiemuitscheiders (allen in de faeces) en een Schotmüllerdrager (eveneens in de faeces). Slechts bij één kiemuitscheider, een vrouw van 70 jaar, is het tot dusverre – na het beëindigen van de kuur, één jaar geleden – niet gelukt in faeces en urine tyfuskiemen aan te tonen. Van de overige vijf patiënten bleken er vier uitsluitend negatief tijdens de kuur; één patiënte staakte de therapie wegens heftige diarree. Zij was ook gedurende de tijd dat zij het preparaat innam, steeds positief. Vier van de vijf patiënten kregen heftige urticaria. Helaas kan, althans op grond van dit beperkte onderzoek, niet worden gezegd dat ampicilline voor dit doel en op de wijze waarop wij het toedienden een aanwinst betekent. Het aantal cutane complicaties – vooral in de tweede helft van de kuur – was onverwacht groot.

Anisakiasis (1966)

In het jaar 1965 werden in Rotterdam en omstreken in totaal acht gevallen bekend waarvan de diagnose anisakiasis óf om klinische óf om serologische redenen zeker of praktisch zeker vaststond. Slechts in een van deze zekere gevallen werd operatief ingegrepen. Via het Streeklaboratorium van de Volksgezondheid en het Epidemiologisch Laboratorium van de G.G. en G.D. werd medewerking verleend aan een onderzoek van het Rijksinstituut voor de Volksgezondheid, waarbij een groot aantal willekeurige bloedmonsters werd nagezien op het voorkomen van antistoffen tegen deze parasiet. Er werden weinig gevallen met antistoffen gevonden. Ook in de monsters die vanuit Rotterdam werden ingezonden (200) trof men deze antistoffen slechts in twee gevallen aan, zodat wel kan worden aangenomen dat de reactie (complementbindingsreactie) praktische betekenis heeft voor het bevestigen van de diagnose. Merkwaardig is het feit dat bij één patiënt – behorend tot de bovengenoemde groep „zekere” patiënten – een exantheem bestond dat zeer snel optrad na het nuttigen van de gewraakte haring.

Over het algemeen kon worden vastge-

steld dat de betrokken haring langs volkomen „legale” kanalen was verkregen. Dit betekent dat de maatregelen die het Produktschap voor Visserij heeft getroffen, niet afdoende zijn geweest, hetgeen nog eens werd onderstreept toen in april 1966 een van de huisartsen ter stede (collega Van Dijk) door een patiënt werd gewaarschuwd met de mededeling dat uit een gemarineerde haring een levende larve kroop. Door bemiddeling van de Keuringsdienst van Waren werd vastgesteld dat het hier inderdaad een Anisakislarve betrof.

Nicotinezuurvergiftiging (1966)

In de dagelijkse praktijk blijkt het vaak voor te komen dat ziekteverschijnselen die door patiënten worden toegeschreven aan het nuttigen van „bedorven” voedingsmiddelen óf in het geheel niet kunnen worden verklaard óf dat in het gewraakte voedsel geen afwijkingen zijn aan te tonen. Het is daarom altijd een genoegen melding te kunnen maken van een geval dat wél tot oplossing kwam. Op 29 augustus werd de huisarts van patiënt A (collega Franken) gewaarschuwd, omdat twee leden van het gezin na het eten van tartaar en andijvie (als voedingsmiddelen die eventueel verdacht konden zijn) na een incubatietijd van ongeveer tien minuten een gegeneraliseerde roodheid kregen, die ten dele urticarieel werd en die gepaard ging met sterke jeuk. Bovendien zag collega Franken een waarnemer nog een gezin waar een der gezinsleden hetzelfde ziektebeeld toonde.

Onderzoek bracht aan het licht, dat biefstuk-tartaar, betrokken van dezelfde supermarkt, het enige gemeenschappelijke voedingsmiddel was geweest. Bacteriologisch onderzoek van de tartaar bracht geen bijzonderheden aan het licht. Het chemische onderzoek daarentegen, uitgevoerd door de Keuringsdienst van Waren (Dr. F. Hoeke) alhier, leverde wél een aanknopingspunt op: het gehalte aan nicotinezuur van deze tartaar bleek 0,1 procent te bedragen of wel ongeveer acht maal de toegestane hoeveelheid. Van nicotinezuur is bekend dat het een sterk effect heeft op de bloedvaten. De ziekteverschijnselen die worden toegeschreven aan een overmaat van nicotinezuur stemden overeen met de verschijnselen van onze patiënten.

Nicotinezuur wordt – tezamen met vitamine C – toegevoegd aan vlees en vleeswaren om hieraan een mooie rode kleur te geven. Het schijnt dat nicotinezuur zich hecht aan myoglobine en hemoglo-

bine om een produkt te vormen dat lijkt op oxymyoglobine en oxyhemoglobine. Door verdere oxydatie zou de kleur grijsachtig worden, maar door de aanwezigheid van vitamine C en zuurstof ontstaat wederom het rode oxymyoglobine en oxyhemoglobine. Het vlees maakt daardoor een „verse” indruk. Het behoeft uiteraard niet te worden betoogd, dat ook vlees van een minder goede kwaliteit op deze manier een „vers” uiterlijk kan krijgen.

De ziekteverschijnselen kunnen reeds optreden bij daarvoor gevoelige personen na het consumeren van 25 mg nicotinezuur. Aangenomen dat onze patiënten ongeveer 75 gram vlees nuttigen, betekent dit in ons geval een dosis van 75 mg, ruim voldoende voor de beschreven ziekteverschijnselen. In de Engelse literatuur wordt het ziektebeeld aangeduid met de naam „dusted meat illness”.^{*} Ons zijn geen verdere ziektegevallen ter kennis gekomen die op dezelfde partij tartaar konden worden teruggevoerd. Men kan zich afvragen of stoffen met een dergelijk uitgesproken farmacologisch effect wel door slagers zouden mogen worden verwerkt in vlees; het toevoegen ervan immers – en dat blijkt ook in ons geval – is wat de Engelsen zo fraai noemen: „... a rather delicate act of dispensing”.

Eczema vaccinatum (1968)

Een geestelijk gehandicapte dame van 47 jaar, nimmer gevaccineerd, werd ziek met als verschijnselen een uitgebreide vesiculeuze laesie op het bovenste gedeelte van de romp, de nek en het gelaat. Anamnestic bleek dat in het tehuis waar zij woonde sedert enkele weken een meisje uit Ierland verbleef dat huishoudelijke hulp verleende. Dit meisje bleek zich – omdat zij van plan was haar ouders op Cyprus te bezoeken – vlak voor haar vertrek uit Ierland te hebben laten vaccineren. Bij inspectie van de pokpuisten op haar bovenarm bleek dat deze, toen zij in het tehuis arriveerde, zeker nog infectieus moeten zijn geweest.

Hoe de besmetting precies tot stand kwam, viel in dit betrekkelijk moeilijk toegankelijke milieu niet goed te achterhalen. Bekend was dat de patiënte sedert jaren eczematuze laesies achter haar oren had. Zij werd in ernstige toestand op de dermatologische afdeling van het ziekenhuis Bergweg opgenomen. Zij kreeg Marboran en vaccinia-gammaglobuline ter profylaxe van encefalitis postvaccinalis. Zij is hersteld.

^{*}(1963) *Brit. med. J.* II, 1546.

Acute vitamine-A-intoxicatie

Op 4 februari werd de afdeling Volksgezondheid opgebeld door Dr. J. Huisman, Hoofd van de afdeling Hygiëne van de G.G. en G.D. te Rotterdam, met de mededeling dat er zich bij de bemanning van een Schevenings vissersvaartuig gevallen van vitamine-A-vergiftiging hadden voorgedaan na het eten van heilbotlever. Eén lid der bemanning had zich onder behandeling laten stellen van de dermatoloog Dr. J.P. Nater wegens uitgebreide vervellingen aan handen en voeten en moest achterblijven toen het schip na enige dagen weer vertrok.

Van de vitamine-A-vergiftiging is weinig bekend. Velen van ons kennen het verhaal over een geheimzinnige ziekte, die zich voordeed na het eten van ijsberenlever door expeditieleiden tijdens de overwintering op Nova Zembla van Heemskerk en Barentsz. Deze ziektegevallen zijn wel te verklaren als men bedenkt dat ijsberenlever 13.000-18.000 I.E. vitamine A per gram zou bevatten. Gerrit de Veer schrijft hierover in zijn dagboek: „Zij vervelden van den hoofden totten voeten”.

Vitamine-A-intoxicatie is eveneens bekend na het eten van walvis- en haaienlever. Uit een referaat van een artikel door Jennekens en Van Veelen – (1966) *Presse méd.* 74, 2925 –, gepubliceerd in (1967) *Ned. T. Geneesk.* 111, no. 23 citeer ik het volgende:

„Acute overdosering van vitamine A leidt tot verhoging van de hersendruk en dientengevolge tot ernstige neurologische afwijkingen. Bij jonge kinderen bombeert het fontanel en er ontstaan convulsies. Volwassenen braken, hebben hoofdpijn, papil-oedeem, visusvermindering en soms verlammingen. Deze vergiftigingsvorm is echter zeldzaam. Ze is o.a. bij poolreizigers, die zich hadden tegoedgedaan aan ijsberenlever, beschreven.

„Chronische intoxicatie komt veel vaker voor, zowel bij kinderen als bij jeugdige volwassenen, die wegens acné de vitamine vaak op eigen gezag langdurig innemen. Ook dan beheersen neurologische afwijkingen het ziektebeeld. Tevens ontwikkelt zich hyperkeratose van huid en slijmvliezen en er kunnen hevige bot- en gewrichtspijnen ontstaan met zwelling van de omgevende weke delen. „Jennekens beschrijft een 19-jarige patiënte, die dagelijks gedurende 8 maanden 300000 I.E. vitamine A had ingenomen. De hersendruk was duidelijk verhoogd; beiderzijds bestonden stuwingspapillen en de patiënte had ernstige vi-

susklachten. Drie dagen na het staken van de medicatie was zij vrij van klachten. Drie maanden later waren geen afwijkingen meer aantoonbaar”.

Het lijkt interessant om het verloop van het ziektebeeld en de vitamine-A-spiegel in het serum bij onze patiënten te vervolgen. Na de aankomst van het vaartuig op 25 februari, vier weken na het eten van de heilbotlever, werd de gehele bemanning, uitgezonderd één lid dat geen lever geconsumeerd had, door ons gecontroleerd. De schipper vertelde dat een enkele keer een heel oud, soms meer dan mansgroot exemplaar wordt gevangen, hetgeen ook op de 28e januari het geval was. De leeftijd van het bewuste exemplaar schatte men op ongeveer 70 jaar. Aangezien de lever van die grote vissen als lekkernij wordt beschouwd deed men zich 's avonds te goed aan gebakken heilbotlever. 's Nachts om 1.00 uur, toen de netten moesten worden binnengehaald, klaagden praktisch alle bemanningsleden over toenemende hoofdpijn.

Velen hadden rode gezwollen handen en een rood hoofd; het leek hun dat hun hoofd gezwollen was, terwijl sommigen vertelden dat ze het gevoel hadden dat er een grote zware steen in zat, die heen en weer rolde bij het bewegen en vooral bij bukken. De meesten voelden zich onpasselijk, terwijl enigen hardnekkig moesten braken en ook diarree hadden. Er bestond duidelijk verband tussen de hoeveelheid geconsumeerde heilbotlever en de ernst van de klachten. De hoofdpijn duurde enkele uren tot twee dagen, de misselijkheid niet langer dan een dag. Zij zouden geen koorts gehad hebben. De helft van de bemanning moest na het binnenhalen van de netten weer naar kooi; de grote eters konden pas na twee dagen hun werk hervatten. Twee dagen na het begin van de ziekte, toen het gevoel van onwel zijn dus al geweken was, ontstonden vervellingen. Bij de lichte gevallen manifesteerde dit zich als een schilfering op kin en wangen, terwijl de grote eters grootlappige vervellingen op de romp, aan de armen en handen alsmede aan de onderbenen en voeten kregen. De patiënt die zich onder behandeling van collega Nater stelde, had werkelijk gigantische lapvervellings aan handen en voeten.

Rabies (1972)

Het opsporen van bijtende (mogelijke dolle) honden vormt vaak een boeiend stukje praktische epidemiologie. Zo vervoegde zich onlangs bij ons een man van 27 jaar, die – uiterst onverstandig! –

tijdens vakantie in Marokko had getracht twee vechtende honden (een witte en een bruine) van elkaar te scheiden. Hij werd daarbij door de bruine in de hand gebeten en kreeg wellicht ook speeksel van de witte hond in de wond. De aldaar geconsulteerde collega heeft de wond verzorgd en in overleg met de veterinaire dienst de honden in quarantaine doen nemen. Zou er iets met de dieren gebeuren dan zou men het slachtoffer via de ambassade daarover berichten.

Hoewel een dergelijke procedure eigenlijk bij voorbaat tot mislukken gedoemd leek, werd onze gebetene toch door het (Nederlandse) ministerie van buitenlandse zaken opgebeld met de mededeling dat de bruine hond in blakende welstand verkeerde maar dat de witte helaas spoorloos was; hij diende zich met zijn huisarts of de G.G. en de G.D. in verbinding te stellen. Wij werden dus nu geconfronteerd met de vraag of de patiënt tegen rabies moest worden ingeënt en wij besloten rechtstreeks (per telex) contact op te nemen met de Nederlandse ambassade in Rabat om een en ander nog eens te laten verifiëren. Zeer snel (binnen vierentwintig uur) hadden we de bevestiging van het verhaal en tevens de mededeling dat de witte hond nog steeds spoorloos was. Wij hebben daarop de patiënt voor inenting naar het Rijksinstituut voor de Volksgezondheid verwezen. Hij kreeg daar zijn eerste enting en ontving een doos met twaalf ampullen vaccin waarvan wij hem dagelijks één onder de buikhuid toedienden. Het huidige rabiesvaccin dat het RIV vervaardigt, is gewonnen op zuigeling-konijnhersehen, die geen encefalitogene factor bevatten: we zijn dus niet meer zo bang om een inentingsserie te beginnen (hoewel het voor de patiënt nog steeds geen pretje is). Men heeft de witte hond niet gevonden en de bruine is gelukkig gezond gebleven.

Men kan bij de rabiesproblematiek voor vreemde dingen komen te staan. Wat te denken van een grootscheepse opsporingpoging naar een hond in een Filippijns dorpje die een Amerikaanse toerist had gebeten? Toen men na zeer veel moeite de eigenaar van de hond had gelokaliseerd, bleek het dier inmiddels – zover bekend zonder schadelijke gevolgen – door de gezinsleden te zijn geconsumeerd.

Ten slotte willen wij u niet het verhaal onthouden dat evenals het vorige verscheen in de *Veterinary Public Health Notes* van de CDC in Atlanta (USA). Er wordt een geval beschreven waarbij een

rabide vos toegang kreeg tot een nudistenkolonie. Het dier beet drie, uiteraard ontklede kinderen en krabde een dito volwassen man. Bovendien had een moeder nauw contact met de bijtewond van haar zoontje en ook zij werd als geëxposeerd beschouwd. Het artikel wordt zeer nuchter besloten met: „Rabid animals in any community pose a serious hazard, but the hazard increases as the amount of protective clothing decreases”.

Bij bijtewonden door honden (of andere dieren) in het buitenland opgelopen dient altijd de mogelijkheid van rabies te worden overwogen en moet worden getracht het bijtende dier op te sporen en in quarantaine te houden.

Venerologische varia (1974)

Men kan bij onderzoek naar de bron van geslachtsziekten op de meest vreemde situaties stuiten. Wat te denken van een uiterst eerzame echtgenoot die op een goede (liever: kwade) dag – zo lezen wij in het *British Journal of Venerology* – een fraai écoulement toonde waaruit de met spoed geconsulteerde dermatoloog een ware reïncultuur van gonokokken kon isoleren. Bij het opnemen van de epidemiologische anamnese ontkende het slachtoffer bij hoog en bij laag enig extramatrimoniael geslachtsverkeer. Nu wordt men bij het zoeken naar de bron van geslachtsziekten zo herhaaldelijk om de tuin geleid dat onze dermatoloog de eerzame patiënt wat argwanender begon te bekijken.

De volgende (maar wel moeilijke) stap was nu de echtgenote te onderzoeken; deze bleek eveneens een positieve cervixcultuur van *N. gonorrhoeae* te hebben. Ook deze zeer betrouwbaar uitzijende dame (maar wat kan men zich daarbij vergissen) ontkende categorisch enig ander contact. De zuster van de dienst geslachtsziektenbestrijding in Rotterdam hoort uiteraard dagelijks dergelijke verhalen en meestal blijkt dan toch dat een van de partners om al of niet begrijpelijke redenen de waarheid met een grote boog omzeilt. De behandelende collega had echter de overtuiging gekregen dat „ontrouw” niet had plaatsgevonden. Maar nu moest wél nog een verklaring te vinden zijn hoe de gonokokken in dit huwelijk waren geïntroduceerd.

Goede raad bleek duur, maar na een zorgvuldig opgenomen anamnese bleek dat de vrouw in verband met haar kinderloosheid een donorinseminatie (A.I.D.) had ontvangen. Na het opsporen van deze donor bleek deze symp-

toomloos drager van de gonococcus te zijn (u weet dat de gonorrhoeïsche infectie bij de vrouw in ongeveer 85 procent en bij de man in ongeveer 10 procent symptoomloos kan verlopen). Moraal van dit verhaal: bij donorinseminatie dient de zaadverschaffer ook op gonorrhoe te worden nagekeken. Een compliment overigens voor onze doorvragende collega die weer eens met een variatie op onze onvolprezen De Genestet kon zeggen:

Gonokokken zijn overal mijn vrinden, maar de vraag wie ze wél en wie ze niet kan vinden".

Reizigersdiarree (1976)

Reeds de psalmdichter wist hoe erg het kon zijn om een forse aanval van gastroenteritis te moeten doormaken:

Als water ben ik uitgestort en al mijn beenderen zijn ontwricht; mijn hart is geworden als was, het is gesmolten in mijn darmen; verdroogd als een scherf is mijn kracht. Psalm 22

Hoeveel erger moet dit dan wel niet tijdens vakantie zijn! Gezien de lange reeks fraaie namen die deze maagdarmsstoornis heeft gekregen, moet zij op de niets vermoedende reizigers wel een diepe indruk hebben gemaakt. De mooiste van deze namen willen wij u niet onthouden. Wat te zeggen van Delhi Belly, Basra Belly, Rangoon Runs, Hong Kong Dog, Ho Chi Minhs, Tokyo Trots, Montezuma's Revenge, Aztec Two Step (!) en – de mooiste – Turista. Overigens moet voor velen vroeger het „Rotterdamertje” ook geen onbekende zijn geweest.

De „echte” reizigersdiarree slaat meestal toe in de eerste vakantieweek, duurt een tot drie dagen en gaat vaak gepaard met buikkramp, misselijkheid en braken. Hij treedt soms sporadisch op, maar vaak ook treft hij grote groepen personen tegelijk. Het opvallende is dat een specifieke ziekteverwekker (zoals Salmonella, Shigella, Entamoeba histolytica, Lamblia etcetera) zelden wordt gevonden. In de overgrote meerderheid van de gevallen valt het bacteriologisch onderzoek negatief uit. Het is inmiddels gebleken dat de oorzaak van dit ziektebeeld waarschijnlijk moet worden gezocht in enteropathogene E-colistammen die men blijkbaar bij zijn verblijf in (tropische) landen „oppikt” en waartegen geen of onvoldoende immuniteit bestaat.

De preventie van deze onaangename ziekte – waar we uw aandacht nog eens op vestigen met het oog op de naderende vakantie – is niet eenvoudig. In de

eerste plaats moeten de bekende (maar zo vaak veronachtzaamde) algemeen hygiënische maatregelen worden genomen voor betrouwbaar drinkwater en voedsel. Bovendien kan men geneesmiddelen verstrekken voor het geval de ziekte is uitgebroken. Naast een eenvoudig dieet, wil tinctura opii, tannine en een mixtuur met kaoline en pectine nog wel eens helpen. Ook Reasec en Immodium helpen goed. Nog beter is een algemene profylaxe te kunnen voorschrijven. Uit onderzoek is inmiddels wel komen vast te staan (en dit is ook ons bij duizenden reizigers gebleken), dat preparaten als Enterovioform (afgezien van andere bezwaren) geen profylactische werking hebben. Dit geldt eveneens voor Furoxone. De Engelse literatuur geeft aan dat een combinatie van streptomycine en trisulfa een goede profylactische werking heeft. Helaas wordt dit middel („Streptotriad”) in Nederland niet in de handel gebracht, maar wellicht kan uw apotheker u er mee behulpzaam zijn door deze tabletten zelf te confectioneren. De samenstelling is streptomycine sulfaat 65 mg., sulfadiazine 100 mg., sulfadimidine 100 mg. en sulfathiazol eveneens 100 mg. De dosering voor volwassenen bedraagt twee tabletten daags.

Tot slot wensen wij ook u een goede en welverdiende vakantie en een behouden thuiskomst.

Entomologische varia (1977)

*Lice and fleas are always feeding
Through the night on me
And as I lie there gentle bleeding
I hear them sing this melody:*

*All the world is just one donor
For the louse and for the flea
And we sing it to their honor -
They always say: the drink's on me.**

Onder de ectoparasieten van de hond neemt Ixodes ricinus, de gewone teek, een belangrijke plaats in. Velen van ons hebben hun hond enige dagen na een wandeling in het bos wel eens van deze „teek” (eigenlijk: bloedmijt) moeten bevrijden. Ook de mens wordt af en toe „slachtoffer” van de teek of van de voorstadia ervan („larven” en „nymfen”). Voor zover bekend is deze teek in Nederland geen overbrenger van ziekten.

Het verwijderen van een teek bij mens en dier wil nog wel eens lastig zijn. In

* J. O'Mill. Curious couplets and preposterous prose. *Blitz, Laren.*

ieder geval is het af te raden het dier uit zijn „zuigplaats” te trekken omdat de zuigsnuit zeer diep in de cutis is geboord en het enige resultaat van dergelijke pogingen tot mechanische verwijdering het afbreken van de kop is, die dan tot min of meer heftige ontsteking aanleiding kan geven. Beter doet men eraan het dier met olie te bevochtigen, waardoor de ademhalingsopeningen op het achterlijf verstopt raken; het dier stikt en laat zijn gastheer spontaan los.

Dezer dagen berichtte een van de Rotterdamse dierenartsen ons dat een van zijn patiënten, een hond, onder de – naar zijn mening – wandluizen zat. Bij determinatie bleek dit echter niet Cimex lectuarius te betreffen, maar hondeteken (Rhipicephalus sanguineus).

Deze teek, die behalve op honden ook op andere dieren parasiteert, is overbrenger van de verwekker van „fièvre boutonneuse” (Rickettsia conori), van febris recurrens in Noord-Afrika en mogelijk van bepaalde virale encefalitisypen. Voor Europa is deze teek belangrijk als overbrenger van de fièvre boutonneuse („tekenkoorts”, Marseillaanse koorts), een vlektyfusachtige ziekte die wij in Nederland nogal eens zien bij personen die op vakantie (safari) in Afrika zijn geweest („Zuid-Afrikaanse tekenkoorts”, „Kenyase tekenkoorts”). Opmerkelijk is dat de verwekker van de fièvre boutonneuse bij de teek transovarieel op de eieren van de volgende generatie wordt overgedragen. Op die wijze kan de besmetting zich in een tekenpopulatie zeer lang handhaven.

De overlevingskansen van deze tekensoort zijn in Nederland blijkbaar niet slecht. Men neemt aan dat import ervan in de jaren zestig via honden („meenemen op vakantie naar de Riviera”) heeft plaatsgevonden. De ontwikkeling tot volwassen dier neemt bij 25-30°C tot 65 dagen in beslag. In de gematigde gebieden zijn deze insecten geheel aangevoerd op de (centraal) verwarmde huizen. Omdat ze van origine aan zeer droge klimaatssituaties waren aangepast, zijn ze – in tegenstelling tot de gewone teek – in staat het „woestijnklimaat” van onze huizen te overleven en zich er zelfs voort te planten. Het opgezwollen drachtige wijfje verlaat haar gastheer en legt haar eitjes in kieren en naden (2000-4000 eieren). In dit geval waren geen tekenverwondingen bij de eigenaar van de hond te vinden. Het laat zich denken dat via import van geïnfecteerde hondeteken ook een besmetting met R.conori in Nederland kan plaats vinden.